

א לַמְנַצֵּחַ עַל-יְדוּתוֹן מְזוֹמֹר לְדָוִד:

ב אֶךְ אֶל-אֱלֹהִים דּוֹמִיָּה נִפְשִׁי מִמְּנוּ יִשׁוּעָתִי:

ג אֶךְ-הוּא צוּרֵי וַיִּשׁוּעָתִי מִשְׁגָּבֵי לֵא-אֲמוֹט רִבְה:

מובאים בלוי'ת שירי תודה, ולפיכך המזמור מסתיים: כן אומר שמה לעד לשלמי גררי יום יום. ב'מזמור הקודם (מזמור ס) נאמר 'נתתה ליראיך וגו', וכאן נאמר: נתתה ירשת יראי שמה. ועוד במזמור ס נאמר: הלא אתה אלהים ונחתנו, וכאן נאמר: כי אתה אלהים שמעת לנגררי.

מְזוֹמֹר סב

במזמור כתבת (א) ושני חלקים ובראש כל חלק פזמון, שתכנון: המתפלל בוטח רק באלהים (ב-ג-ד-ה): החלק הראשון (ד-ה) מכון כנגד האויבים הרשעים ובו תוכחה בלשון גזכה (ו), ותלונה על מעשיהם בלשון נסתרים (ה); החלק השני (ט-י) מטיף לבטח באלהים. הוא פותח בפניה אל קהל השומעים הבוטח באלהים (ט), מכאן שבני אדם הבל וממונם הבל (י-יא) וחזרת בדבר אלהים: העו והחסד לאלהים המה (יב-יג).

פונה הדומיה - התקנה - של נפשי. ואפשר לפרש שהמשורר פונה אל נפשו ואומר לה: אף אל אלהים דומיה, נפשי. כלומר: נפשי! אין לך דומיה (שלה) או תקנה) כי אם אצל אלהים. ממנו ישועתי - אף מראש התשובה נמשך גם לכאן, ושעורו: אף ממנו ישועתי. כלומר: מאת אלהים לבדו יכולה ישועתי לבוא.

א) לַמְנַצֵּחַ עַל-יְדוּתוֹן מְזוֹמֹר לְדָוִד - לשון כתבת זו בלשון הכתבת של מזמור לט (ועי' שם בפירושו). ושם: 'לדודתו'ן ופה 'על דודתו'ן'. ואם 'דודתו'ן הוא שם של פלי זמר (עי' שם בפירושו) - 'על דודתו'ן' כפשוטו. ואם 'דודתו'ן הוא שם של משפחת הלויים המשוררים את המזמור הזה - יש לפרש, שעל דודתו'ן הטל התפקיד לשיר את המזמור (ועי' בראב"ע וב'מנחת שי').

א) אֶךְ-הוּא צוּרֵי וַיִּשׁוּעָתִי - הוא בלבד המחסה שבו נצל אני מאויבי. צור' בא כאן בכפל משמעות: 'צור' - סלע-מחסה, ו'צור' תאר לאלהים; צורי וישועתי - צור ישועתי ('שמים שהן אחת'), וכן: 'צור ישעתי' בשיירת האזינו (דב' לב טו) מקביל ל'אלוהי'; אלי וצור ישועתי (לקמן פט כז). משגבי לא-אמוט - שעורו: אף הוא לי למשגב המנן עלי שלא אמוט, שלא אפל. 'משגב' הוא מבצר הבנוי במקום גבוה ומקביל ל'צור', וכן: אלי צורי אֶחְסֶה-בו מְנוּי וְקָרְנֵי-יִשְׁעֵי מִשְׁגָּבֵי (לעיל יח ג); ויהי ה' לי למשגב ואלהי לצור מחסי (לקמן צד כב). רִבְה - לא נתברר פרושה. ואפשר שהוא תאר

ב) אֶךְ אֶל-אֱלֹהִים דּוֹמִיָּה נִפְשִׁי - מקרא קצר, ושעורו: אף (= רק) כשאני בוטח באלהים יש דומיה לנפשי. כלומר: אין שום דבר המסוגל לתת דומיה - שלה ומרוגע - לנפשי, מלבד הבטחון באלהים. לשון 'אל-אלהים' רומז לבטחון ולתקנה, כמו: ובטחו אל-ה' (לעיל ד ו); קנה אל-ה' (לעיל כז ד). 'דומיה' היא שלה ושקט מלשון 'אל-דמי לכם' (יש' סב ו; ועי' לעיל כב ג; לט ג). פרוש אחר: 'דומיה' היא צפיה ותקנה; וכן: דום לה' והתחולל לו (לעיל לו ז; עי' שם בפירושו); טוב ויחיל ודומם לתועות ה' (איכה ג כז). ולפי זה שעור הכתוב: אף אל אלהים

4 לשון מזמור זה דומה קצת ללשון מזמור יז: שמעה ה' צדק הקשיבה רנתי האזינה תפלתי ... בצל כנפיך תסתירני. וכאן: שמעה אלהים רנתי הקשיבה תפלתי ... אחסה בסתר כנפיך.

1 ושם 'דודתו'ן' כתיב ביו"ד, והעניין אחד.

2 'דומיה' משורש 'דמי' ו'דום' ו'דום' משורש 'דמם' או משורש 'דום'. שבפועל זה מתחלפים שרשי ל"י, ע"ו והכפולים. והתרגום הארמי, רש"י, וראב"ע פירשו: 'דומיה' - שותקת ומצפה ומקוה. ולפי פירוש זה - 'דומיה' הוא בינוני על משקל: בוכיה, הומיה, צופיה. והו"ו בשורוק במקום חולם, ופירוש הכתוב: נפשי מקוה רק לאלהים. ונפשי במקום: אני עצמי.

ט כן אומרה שמך לעד לשלמי נדרי יום | יום:

'לעד' משמעו: לעולם, לנצח, וכן: כי לא לנצח ישכח אביו תקות עניים (קרי) תאבד לעד (לעיל ט). לשלמי נדרי יום יום - למען אשלם - אקיים - את נדרי בכל יום יום. שמן הנדרים שגדר המשורר (הרמוזים בפסוק ו) היה לומר בכל יום לה'. פרוש אחר: בעת שאקריב קרבן שלמים על פי נדרי. ולפי פרוש זה היה מנדרו של המשורר, שקריב בכל יום קרבן שלמים. והוסיף כאן, שיומר לה' בכל יום על קרבן השלמים. ואפשר ש'יום יום' אין פירושו 'בכל יום יום', אלא כל הימים, תמיד, ומקביל אל 'לעד'.

(ט) כן אומרה שמך לעד - כן' כמו 'על כן': אני מקבל עלי לומר לשמך לעד אם תעשה את בקשתי. פרוש אחר: 'כן - כשם שהמלה ישב עולם לפני אליהם, כן גם אני אומרה שמך לעד. פרוש אחר: 'כן' - מלת חזק: אכן אני מקבל עלי לומר. 'אומרה' בעתיד מאריך שמשמעו קבלה והבטחה לעשות את הדבר. 'אומרה שמך' פירושו: אומר לשמך, כלומר: לכבודך. פרוש אחר: אומר את שמך, כלומר: את התהלתך. פרוש אחר: אמר את שם אליהם בשירה ובזמרה (ועי' לעיל סוף מזמור ז: ואומרה שם-ה' עליון ר-ט ג: אומרה שמך עליון).

לסכום מזמור סא

בחלק הראשון של המזמור - המשורר מבקש, שה' יגן עליו מפני אויביו. ובחלק השני - המשורר מבקש, שה' יתן ליראיו את חלקם ושיאריך את ימי המלה. אפשר, שמעקרו נועד המזמור להאמר בפי המלה, בעת שהוא יוצא מלחמה על אויביו במקום רחוק (מקצה הארץ, פסוק ג). תחלה הוא מבקש, שה' יצילנו מיד אויביו, לאחור מכן הוא מבקש, שה' יוכהו לכבש את הארץ, שהיא ירשה לבני ישראל. ולבסוף הוא מבקש, שה' יאריך ימיו ושנותיו. ובקשה זו הוא אומר בלשון נסתרת, לא בלשון מדבר בעדו, משום שאינו מבקש על עצמו בזכותו שלו, אלא בזכות היותו מלה: ימים על ימי מלה תוסיף. והמזמור עשוי להאמר גם בפי שר הצבא של המלה, בשעה שהוא נתון במצוקה בעת מלחמה באויבי ישראל. והוא מתפלל להצלה מיד אויביו, לכבוש הארץ ולהארכת חיי מלכו, ועוד ראוי המזמור להאמר בפי כל אדם מישראל הנתון במצוקה מחמת אויביו. ואחרי שהתפלל על עצמו, התפלל על כל ישראל, 'יראי שמך', וביחוד על המלה, שהוא העומד בראש עם ישראל, וטובתו היא טובת כלל ישראל. המזמור פותח בלשון 'רנה': שמעה אליהם רנתי, ומסים בלשון 'ומרה': כן אומרה שמך לעד. החלק הראשון פותח בלשון 'שמעה אליהם', והחלק השני פותח בלשון 'כי-אתה אליהם שמעת' החלק הראשון מסים 'אגורה באהלה עולמים', והחלק השני מסים 'ישב עולם לפני אליהם ... כן אומרה שמך לעד'.

והנה, בגוף הפרוש בארגו שהלשון 'אגורה באהלה עולמים' היא מליצה שפונתה: היה לי מחסה לעולם. ויש להוסיף, שיש בלשון גם רמז לבית המקדש, משום שכל החושה בה' ובוטח בו, גם אם הוא נמצא בגופו 'בקצה הארץ', ברוחו ובמחשבתו הוא נמצא במקום הקדש. ועל דרך זה יש לבאר גם את הלשון 'בצור-ירום ממנו' שרומז למקדש הבנוי בהר ציון. והשנה את לשון נבואת ישעיה: לבוא בהר-ה' אל-צור ישראל (יש' ל כט)².

החלק השני של המזמור פותח ומסים בהזכרת הנדרים: כי אתה אליהם שמעת לנדרי - לשלמי נדרי יום יום. כי הנדר בעת צרה היה מנהג נפוץ בימי המקרא. ובדרך כלל היה הנדר להקריב קרבנות לה'. ומכאן הלשון 'שלום נדר', שיש בו רמז לקרבנות שלמים³. קרבנות השלמים היו

2 וכן יש לבאר גם את הלשונות במזמור כז: 'כי יצפנני בסכו ביום רעה יסתירני בסתר אהלו בצור ירוממני', ועוד לשונות מעין אלה בכמה מזמורי תהלים.

3 עי' לעיל ג יד: זבח לאליהם תודה ושלם לעליון נדריך. ועי' גם דברי אבשלום: אלכה נא ושלם את נדרי אשר נדרתי לה' בחברון כי נדר נדר עבדך בגשור בארם לאמר אם ישוב ישיבני ה' ירושלם ועבדתי את ה' (ש"ב טו ז-ח).

ד עד-אנה | תהותתו על-איש
 בקיר נטוי גדר הדחיה:
 ה אף משאתו | יעצו להדיח | ירצו כזב
 בפיו יברכו וברקבם יקללו - סלה:

שנחתה ממעמדה הזקוף, והיא נוטה לנפל. ושעור
 הכתוב: בקיר הנטוי, בגדר הדחיה⁶. המשיל את
 הרשעים לקיר נטוי ולגדר דחיה לומר, שהרשעים
 האלה בוגדים בבצלי בריתם הבוטחים בהם, כמו
 הקיר הנטוי הנופל על מי שנשען עליו.

(ה) אף משאתו יעצו להדיח - כאן המשורר
 עובר לספר על מעשי הרשעים בלשון נסתרים,
 ואומר, שכל עצתם היא להדיח, להפיל, את האיש
 (הנזכר בפסוק הקודם) משאתו, מתוך זה שהם
 מנשאים ומרוממים אותו. והכונה, שהם מנשאים
 ומרוממים את האיש ותומכים בו. והוא נפתח
 להאמין שהם אותבו. וכשהוא סומך עליהם וגשען
 עליהם, הם דוחפים אותו ומפילים אותו, והוא
 באור המשל שבפסוק הקודם: בקיר נטוי גדר
 הדחיה. פרוש אחר: כל מזמתם להפיל את האיש
 ממעמדו הרם, כלומר: להשילו ולדכאו⁸. ירצו
 כזב - הם אוהבים את הכזב. ואפשר שפרשו: הם
 מדברים כזב, כלשון 'הרצאת דברים' בלשון
 חכמים. בפיו יברכו - הם מברכים אותי בפייהם.
 'בפיו' לשון יחיד, 'יברכו' לשון רבים, לומר, שהם
 עושים כף כל אחד ואחד בפני עצמו וגם כלם יחד.

הפעל ומשמעו 'מאד'. 'לא אמוט רבה' - בשום
 פנים לא אמוט. פרוש אחר: 'רבה' מלשון 'ריב' או
 מלשון 'רובה קשת' (בר כ"א ט"ג). ולפי זה: לא אמוט
 רבה - לא אפל במלחמה, או לא אפל לפני
 המורים בקשת. פרוש אחר 'רבה' היא סימן
 למשוררים או למנגנים, כמו 'סלה', 'משכיל' ועוד.

(ד) עד-אנה תהותתו על-איש - כאן המשורר
 פונה אל אויביו הרשעים ומזכיר אותם בלשון נזכחים
 עד מתי תתקפו ותתנפלו על אנשים? הלשון 'עד
 אנה' היא לשון שאלה שכונתה שלילה: חדלו לעשות
 כך. וכיוצא בזה השאלה: עד מה כבודי לכלמה
 (לעיל ד א). 'תהותתו' מלה יהודאה ופרושה על פי
 הערבית: תתנפלו, ושרשה 'הות'. 'תהותתו' בגון
 פעיל (פולל) על משקל: 'תקוממו', 'תשוררו'
 'תסובבו'⁴. 'איש' בא כאן כשם קבוץ: אנשים. פרוש
 אחר: פונת המשורר לעצמו. ואומר: אתם רבים
 וכלכם מתנפלים עלי שאני רק איש אחד. תרצחו
 כלכם - כלכם נוהגים כרשעים⁵. בקיר נטוי -
 נמשך אל השאלה 'עד-אנה' שבראש הפסוק: עד
 אנה תהיו בקיר נטוי, בקיר משפע שעומד לנפל על
 מי שמבקש להשען עליו. גדר הדחיה - בגדר

3 וכן זימרוהו ורבו' (בר' מט כג).
 4 והרבה מפרשים פירשו תהותתו מלשון הות (לעיל ה י ועוד). אבל ב'הוות' התייז אינה מן השורש, אלא שאפשר שהפעל
 נגזר מן השם.
 5 'תרצחו' מבניין פעל (פ"א קמוצה ועיין דגושה), שלא נמצאו ממנו צורות רבות. והוא קרוב לצורות של הכפולים: מקושש,
 מעולל, ונמצאת גם צורה: משופט, ואולי קרובה לו צורת 'מעבדם', שבעשרת הדברות. וכל זה לפי בן אשר. אבל לפי
 בן נפתלי 'תרצחו' בפתח, כמו לקמן צד ו: ויתומים ירצחו (עי' על כב ב' מנחת שני' ובכל החיבורים העוסקים בענייני המסורה
 ובחילופים שבין בן אשר ובן נפתלי). - ויש המפרשים את הנוסח של בן אשר 'תרצחו' בקמץ קטון תמורת קבוץ, והוא
 הבניין הסביל 'פועל', והיא לשון קללה: כולכם עתידים להרצח.
 6 ובאה 'גדר' בלא ידוע ו'הדחיה' בידוע, וכיוצא בזה: יום הששי (בר' א לא).
 7 א. ויש אומרים, שבמשל זה יש גם תוכחה וקללה לרשעים: הקיר הנופל על הגשען עליו נהרס, וכן הרשע הבוגד בבן
 בריתו גורם רעה לעצמו, על דרך: בור כרה ויחפרוה ויפל בשחת יפעל (לעיל ז טז).
 ב. הדחיה, להדיח (בפסוק ה) לשון נופל על לשון. ואף על פי שאין שריהם שוים, מכל מקום הם קרובים בעניינם.
 ויתכן שהשרשים 'דחי', 'דחח', 'נדח', 'דוח' - כולם מיסוד אחד הם.
 8 פירוש אחר: משאתו לשון שבועה (על שם שהנשבע נושא את ידו למעלה) - השבועה שהם נשבעים לאיש אינה אלא
 מזימה להדיח, לרמות את האיש ולבגוד בו, וכן עולה מהתרגום הארמי.

ו אַךְ לַאלֹהִים דּוֹמֵי נַפְשֵׁי כִי־מִמְנוֹ תִקְנֹתִי:
 ז אַךְ־הוּא צוּרִי וַיִּשׁוּעַתִּי מִשְׁגִּבֵי לֹא אָמוּט:
 ח עַל־אֱלֹהִים יִשְׁעֵי וַכְּבוֹדִי צוּר־עֲזִי מַחְסֵי בְּאֱלֹהִים:
 ט בְּטַחוּ בּוֹ בְּכָל־עֵת | עִם שְׂפָכוֹ־לִפְנָיו לְבַבְכֶם
 אֱלֹהִים מַחְסֵה־לְנוֹ סֵלָה:
 י אַךְ | הִבֵּל בְּגִי־אָדָם כָּזֹב בְּגִי אִישׁ
 בְּמֵאוּנָיִם לַעֲלוֹת הֵמָּה מִהֶבֶל יַחַד:

הסלע שבו אני מוצא מקלט ומעוז. - כן הוא לפי הטעמים שחברו 'צור עזי מחסי' ביחד. פרוש אחר: שעור הכתוב: הצור (= האלהים) הוא עזי ומחסי הוא באלהים.

(ט) בְּטַחוּ בּוֹ בְּכָל־עֵת עִם - לאחר שהכריז המשורר, שהוא בוטח באלהים, פנה אל העם שילמדו ממנו ויבטחו גם הם באלהים תמיד. 'בו' ולא בבשר ודם. 'עם' בקריאה, 'בכל-עת' - אפילו בעת מצוקה גדולה. שפכו־לפניו לְבַבְכֶם - כלומר: התפללו לפניו בבכי ובתחנונים ואמרו את כל אשר בלבבכם. 'לפניו' - ולא לפני כשר ודם. אלהים מחסה־לנו - ולפיכך יש לבטח בו. פרוש אחר: הדבור 'אלהים מחסה לנו' הוא מענה הצבור על דברי המשורר: בטחו בו בכל-עת עם.

(י) אַךְ הִבֵּל בְּגִי־אָדָם־בְּגִי אָדָם אִינֵם אֵלָא הִבֵּל דְּבַר שְׂאִין לוֹ קִיּוּם, כַּהֶבֶל הַזֶּה, הָאֵד, הַגְּמוּג וְכֵלָה מֵהַר מָאֵד. כָּזֹב בְּגִי אִישׁ - שעורו: אַךְ כָּזֹב בְּגִי אִישׁ: בְּגִי אִישׁ הֵם כָּזֹב, כְּלוֹמַר: דְּבַר שְׂאִין בּוֹ מִמֶּשׁ. 'בְּגִי אִישׁ' מקביל אל 'בְּגִי אָדָם'. יש מפרשים: 'בְּגִי אָדָם' - הַמוֹן הָעַם, 'בְּגִי אִישׁ' - הָאֲצִילִים. וַיֵּשׁ מִפְּרָשִׁים שֶׁבְּגִי אִישׁ וּבְגִי אָדָם מִשְׁמַעוֹתֶם אַחַת, וְכַאֲשֶׁר שְׁנִיחָם כְּדֶרֶךְ הַתַּקְּבֹלוֹת (ועי' לעיל ראש מזמור ט). בְּמֵאוּנָיִם לַעֲלוֹת הֵמָּה מִהֶבֶל יַחַד - שעורו: הֵמָּה יַחַד מִהֶבֶל לַעֲלוֹת בְּמֵאוּנָיִם; וּפְרוּשׁוֹ: אִם תֵּשֶׁם אֵת כָּל בְּגִי אָדָם וְאֵת כָּל בְּגִי אִישׁ כְּלָם יַחַד בְּכַף מֵאוּנָיִם אַחַת, וּבְכַף הַשְּׁנַיָּה תֵּשֶׁם הֶבֶל - תְּכַרִּיעַ כַּף הַהֶבֶל, וְהַכֶּף שֶׁבָּהּ בְּגִי אָדָם תַּעֲלֶה. וְהוּא דְמוּי פִּיטִי, שֶׁכְּתוּבָה לְבִשָּׂא אֵת אַפְסוֹת עַרְכָּם שֶׁל בְּגִי אָדָם (ועי' איוב ב-ג). הַמִּיִּם שֶׁל 'מִהֶבֶל'

פרוש אחר: 'בפיו' מוסב על הכזב, כלומר: בפיו כזב ויכריכו. ובקרבם יקללו - כלומר: במחשבתם הם מקללים (בשעה שהם מברכים בפיהם). 'קרב' הוא כנוי לקלל שבו נמצאים האכרים הפנימיים שבוהף, וגם כנוי למעים. ובגלשון פיוט מחסים 'לקרב' רגשות ומחשבות כמו שמיחסים ללב ולקלילות. ועוד יש במשמע 'בקרבם' - בתוכם, בפנימיותם הם מקללים, ואלו כלפי חוץ הם מברכים. סלה - ענין לעיל ג.

(ו) אַךְ לַאלֹהִים דּוֹמֵי נַפְשֵׁי - המשורר פונה אל נפשו ואומר לה: אל תשימי לב לדברי הרשעים ואל תעשי כמותם, אלא שתקי וקוי לאלהים. שיחת המשורר עם נפשו כאן ובמזמורים אחרים בתהלים (עי' לעיל מב-נג) היא דרך פיוט. והכונה, שהמשורר מנרו את עצמו. 'דומי נפשו': שתקי, ומשמעו: צפי קני' (עי' לעיל פסוק ב בפירושו). כִּי־מִמְנוֹ תִקְנֹתִי - שהרי אליו בלבד אני מקנה וממנו בלבד תבא לי הצלה ואחרית טובה. תקנה באה כאן בכפל משמעות: צפיה והמתנה לטוב, ואחרית טובה. 'אך' מראש הפסוק נמשך גם לקאן. ושעור הכתוב: כי אך ממנו תקנתי (ועי' לעיל פסוק ב בפירושו).

(ז) אַךְ־הוּא צוּרִי וַיִּשׁוּעַתִּי וגו' עֲזִי לַעֲלוֹת פְּסוּקֵי ג. (ח) עַל־אֱלֹהִים יִשְׁעֵי וַכְּבוֹדִי - על אלהים אני בוטח, כי הוא ישעי והוא כבודי, כלומר: הנותן לי ישע וכבוד. פרוש אחר: את ישעי וכבודי אני מיחס לאלהים בלבד; 'אך' מהפסוק הקודם נמשך גם לקאן. פרוש אחר: על אלהים מטל, כביכול, להניח לי ישע וכבוד. צור־עזי מחסי באלהים - באלהים אני מוצא את מחסי ואת צור עזי, את

יֵא אֶל־תִּבְטְחוּ בְעֶשֶׂק וּבְגֹזֶל אֶל־תִּהְבְּלוּ

חֵיל | כִּי־יִגוֹב אֶל־תִּשִׁיתוּ לֵב:

יב אַחַת | דְּבַר אֱלֹהִים שְׁתִּים־זו שְׁמַעְתִּי כִּי עֹז לְאֱלֹהִים:

יג וְלֹךְ־אֲדַנֵּי חֶסֶד כִּי־אַתָּה תִּשְׁלַם לְאִישׁ כַּמַּעֲשָׂהוּ:

(עי' ב'דעת מקרא' לאיוב לג יד), והפונה: פעמים אחדות שמעתי שאלהים דבר. וכונתו, ששמע את דברי אלהים מפי הנביאים ומפי החקמים מורי המורה. ואפשר שכונתו, שהוא המשוור בעצמו נחה עליו פעמים אחדות רוח הקדש ושמע את דבר אלהים. 'זו' היא מלת קשור ופרושה - 'אשר', כמו: עם־זו נאלת (שמ' טו יג), שמים הן הפעמים אשר שמעתי^{10א}. כי עוז לאלהים - זה הלכח העולה מדברי אלהים אשר שמעתי: כי עוז לאלהים - כי הנבירה והיכלת להגן הן ממדותיו של אלהים.

(יג) ולך־אדני חסד - מדת החסד מצויה אצלך, אדני. כלומר: ה' נוהג עם הבריות במדת החסד. והפונה: ה' שומר את בריתו עם עבדיו ועם כל בריותיו ומקיים הבטחתו להגן על יראיו ולענש את הרשעים. כי־אתה תשלם לאיש כמעשהו - כי דרכך לשלם לכל איש נאיש ככראו לו על פי מה שעשה: טוב לעושה טוב, ורע לעושה רע. 'איש' בא כאן במשמעות כל בריה, 'מעשהו' - המעשה שלו והוא לשון יחיד. המדה 'משלם לאיש כמעשהו' כלולה במדת ה'חסד' לפי המשמעות של 'חסד' בלשון מקרא, כמו שבארנו למעלה. אדני כתוב כאן בשם של אדנות, לפי שאין בזמור זה שם הוי"ה. ועוד אפשר, שרזמו, שה' נוהג עם בריותיו באדון המושל בחסד, לפי משמעות 'חסד' בלשון המקרא כמבאר לגיל. פסוק זה מצטרף אל 'כי עוז

היא מי"ם היתרון: המה (יעלו גבוה) מההבל. (יא) אל־תבטחו בעשק־אל תשימו את בטחונכם בממון הנרפש בעשק. ומסתבר שכונת המשורר להזהיר מפני בטחון בממון בכלל, אפלו נמצא בדיון אצל בעליו. וקרא המשורר לכל ממון 'עשק' משום שרב הממון של העשירים בא להם מעשק הדלים⁹. ובגזל אל־תהבלו - אל תשלו את עצמכם בשוא בעיני הגזל - הרכוש שגנבש בגזל (ואפשר שכל רכוש במשמע, כמו שהבאנו בפרוש 'בעשק' שבצלע הראשונה). חיל כי־יגוב אל־תשיתו לב - אל תשימו לבכם על העשר שהצליח והתרבה. כלומר: אל תסמכו בלבבכם על עשרכם הרב שיעמד לכם בעת צרתכם. 'חיל' הוא עשר, רכוש, וכן: הבטחים על־חילם וברב עשרם יתהללו... ועזבו לאחרים חילם (לעיל מט ז-יא). 'יגוב' מלשון 'תגובה': יעשה פרות, כלומר: יתרבה. ואפשר, ש'חיל' שבפסוק זה משמעו: תבואת הארץ ופרות האילן, כמו: כִּי־עַץ נִשְׂא פְרִי תֵאָנֶה וְגִפֶן נִתְנוּ חֵילָם (יואל ב כב). 'יגוב' - יעשה פרות כפשוטו. שהרי עקר עשרם של הקדמונים היה ברבוי קרקעות ופרותיהן.

(יב) אחת דבר אלהים שתיים־זו שמעתי - ששור הכתוב: אחת זו שמעתי דבר אלהים, שתיים זו שמעתי דבר אלהים. אחת ושתיים לאו דוקא אלא פעמים אחדות, והיא שיטת המספרים המדרגים

9 ומעין זה כתב בעל 'מסילת ישרים' בפרק יא 'בפרטי מדת הנקיזות' וזה לשונו: והנה אנהנו רואים, שאף על פי שלא רוב בני האדם גנבים בגלוי הם... אף על פי כן רובם טועמים טעם גנבה במשאם ובמתנם, במה שיוורו היתר לעצמם... ועוד כתב שם: רבים יחסדו בענפים רבים מענפי החסידות ובענין שנאת הבצע לא יכלו להניע אל מחוץ השלימות.
10 א. פירוש אחר: 'זו' מלת נוץ; אכן שמעתי שתי פעמים. פירוש אחר: 'זו' כינוי הגוף, כמו 'זו' בחולם: שתי פעמים שמעתי את זאת - את אשר דבר אלהים.
ב. וחו"ל תלו בפסוק 'אחת דבר אלהים שתיים זו שמעתי' דרשות רבות. כגון: שכל עשרת הדברות נאמרו בדיבור אחד, אבל בני ישראל שמעו רק את שני הדיברות הראשונים מפי הגבורה, והאחרים מפי משה. ועוד דרשו, שבדיבור אחד נאמרו שתי הנוסחאות של עשרת הדברות: זו שבס' שמות וזו שבס' דברים ('זכור ושומר בדיבור אחד'). ועוד דרשו, שמקרא אחד ללמוד אפשר ללמוד טעמים רבים. וכבר כתב הרד"ק שכל הדרשות האלה רחוקות מאוד מענין המזמור לפי פשוטו.

תהלים סב

לאֱלֹהִים, שְׁבֹסֹף הַפְּסוּק הַקּוֹדֵם. וְהַעֲלֶה לְאֱלֹהִים, וְעֵבֶר אֶל לְשׁוֹן נוֹכַח, לְרִמּוֹ, שֵׁשׁ בְּדָבָרִים מִהַדְּבָרִים, שְׁלֹאֵיהֶם הַגְּבוּרָה וְהַנְּאֻמָּנוּת גַּם יַחַד, לְשׁוֹן בְּקִשָּׁה, שְׁנִילָה ה' אֶת חֲסֵדוֹ וְיַעֲמֵד בְּנִאֻמָּנוּתוֹ וְלִכְן רָאוּ לְבַטֵּחַ בּוֹ. פָּתַח בְּלִשׁוֹן נִסְמָר 'פִּי יַעֲזוּ וַיִּקְיִים הַבְּטָחָתוֹ לְהַצִּיל אֶת יִרְאָיו מִיַּד אוֹיְבֵיהֶם¹¹.

לְסִכּוּם מְזֻמּוֹר סב

מְזֻמּוֹר סב עָקְרוּ הַטֶּפֶת מוֹסֵר וְחֻכְמָה, וְלֹא תִפְלֶה וְתַחֲנֶה. וּבָזֶה הוּא דוֹמָה לְמְזֻמּוֹר ד' (וגם לוֹ ר-מט). לְפִי הַעֲלֶה מִלְשׁוֹן פְּסוּק ט וְעוֹד הַמְזֻמּוֹר מֵעָקְרוּ לְהֵאֱמַר בְּפִי הַמְשׁוֹרֵר בְּמַעֲמַד קָהַל רב, כְּדִי לְלַמְּדֵם אֶת גְּדֹל תְּשִׁיבוֹתוֹ שֶׁל הַבְּטָחוֹן בְּאֱלֹהִים. הַמְשׁוֹרֵר פּוֹתֵחַ בְּהַכְרֵזָה שֶׁהוּא בּוֹטֵחַ בְּאֱלֹהִים לְבַדּוֹ. עוֹבֵר לְתֵאֵר אֶת מַעֲשֵׂי הָרְשָׁעִים הַבוֹגְדִים, הַמִּתְרַאֲמִים כְּאֹהֲבִים וְכַבְעָלֵי בְרִית, וְכוֹנְנֵתָם לְהַפִּיל אֶת הָאִישׁ הַבוֹטֵחַ בָּהֶם, כְּקִיר רְעוּעַ הַנוֹפֵל עַל הַנִּשְׁעָן עָלָיו. בְּדָבָרָיו עַל מַעֲשֵׂי הָרְשָׁעִים הַמְשׁוֹרֵר פּוֹנֵה אֶל הָרְשָׁעִים בְּלִשׁוֹן תּוֹכְחָה לְגוֹכְחִים: עַד אָנֹכִי תַהוֹתְחוּ וְגו'. וּמִסִּתְּבֵר שִׁפְנִיָּה זֶה הִיא עַל דְּרָף הַמְלִיצָה, וְלִמְעֻשָׁה לֹא הָיוּ הָרְשָׁעִים נוֹכְחִים בְּמַעֲמַד שְׁנֹאֲמַר בּוֹ הַמְזֻמּוֹר הַזֶּה. וְכוֹנְנֵת הַמְשׁוֹרֵר לְלַמְּדֵם אֶת יִרְאֵי ה' הַשׁוֹמְעִים אֶת דְּבָרָיו שְׁלֹא יִבְטְחוּ בְּרְשָׁעִים הַבוֹגְדִים, וְלֹא יֵאֱמִינוּ לְשִׁבוּעוֹתֵיהֶם, אֲלֵא יִבְטְחוּ בַּה' לְבַדּוֹ. וְעוֹד יֵשׁ בְּדָבָרִים: 'עַד אָנֹכִי וְגו' מַעֲזִין מִלְּנִיחַ כָּל פִּי מַעֲלָה: עַד מִתִּי מִיֵּיחַ לְרְשָׁעִים לְעֲשׂוֹת אֶת מַעֲשֵׂיהֶם הָרָעִים? לְאַחַר הַדְּבָרִים עַל הָרְשָׁעִים הַמְשׁוֹרֵר חוֹזֵר לְסַפֵּר עַל בְּטָחוֹנוֹ בַּה'. בְּאוֹתָהּ הַלִּשׁוֹן שֶׁסִּפֵּר בְּרֵאשִׁית הַמְזֻמּוֹר (וְהוּא כְּעִין פְּזוּמוֹ). וְכוֹנְנֵת הַמְשׁוֹרֵר לְרִמּוֹ, שֶׁהוּא בּוֹטֵחַ בַּה', וְשֶׁהָרְשָׁעִים שֶׁהוֹפְיָרָם לֹא יוֹכְלוּ לְהִרְעֵ לוֹ. לְאַחַר מִכֵּן הַמְשׁוֹרֵר פּוֹנֵה אֶל הַצְּבוּר, וְיַמְעוֹרְרֵם לְבַטֵּחַ בַּה'. וְהַמְשׁוֹרֵר מְבַאֵר שְׁבִינֵי אָדָם הֵם הַבָּל, וְגַם רְכוּשָׁם וּמְמוֹנָם הוּא הַבָּל, וְלִכְן אֵין לְבַטֵּחַ אֶלָּא בְּדָבַר אֱלֹהִים, אֲשֶׁר שָׁמְעוּ הַמְשׁוֹרֵר פְּעַמִּים אַחֲדוֹת, וְהוּא, שָׁגַם הָעוֹ וְגַם הַחֲסֵד הֵם מַמְדוֹת הָאֱלֹהִים, וַיֵּשׁ לְבַטֵּחַ בְּאֱלֹהִים שֶׁגַּן עַל יִרְאָיו וְיַעֲזֵשׂ אֶת אוֹיְבֵיהֶם. חֲלֻקַּת הַמְזֻמּוֹר לְשֵׁנֵי חֲלֻקִּים נִפְרַת בְּפִזְמוֹן הַנִּמְצָא בְּפִתְחַת חֲלֻקַּת הַרְאִשׁוֹן וּבְפִתְחַת חֲלֻקַּת הַשְּׁנִי. וַיֵּשׁ שְׁנֵי קָלִים בְּסוֹף בְּשֵׁתֵי הַפְּעַמִּים. וְהֵם עַל פִּי הַשִּׁטָּה שֶׁל חוֹרָה מְגוֹנָה. וְאוֹלָם יֵשׁ גַּם שְׁנֵי חֲשׂוֹב, וְהוּא, שֶׁבְּפַעַם הַשְּׁנִי הַפְּזוּמוֹן אֶרְךָ יוֹתֵר בְּפְסוּק שְׁלֵם: עַל אֱלֹהִים יִשְׁעֵי וְגו' (פְּסוּק טו). מִלֵּת הַנְּחִץ 'אֶד' מַצְוִיָּה בְּמְזֻמּוֹר פְּעַמִּים רַבּוֹת בְּרֵאשִׁית הַפְּסוּקִים: אֶד אֶל אֱלֹהִים, אֶד הוּא צוּרִי, אֶד מִשְׁאֲתוֹ, אֶד לְאֱלֹהִים, אֶד הוּא צוּרִי, אֶד הַבָּל בְּנֵי אִישׁ. עוֹד מְלִים חוֹזְרוֹת בְּמְזֻמּוֹר: כְּזָב, אִישׁ, הַבָּל, הַדְּחִיָּה (לְהִדְיָה). הַמְזֻמּוֹר דּוֹמָה קֶצֶת בְּתַכְנוּ וּבְעִנְיָנוּ לְמְזֻמּוֹר ד', וְכֵן יֵשׁ לְמְזֻמּוֹר קֶצֶת דְּמִיּוֹן לְמְזֻמּוֹר מט וּלְמְזֻמּוֹר לט. הַלִּשׁוֹן 'בְּפִיו יִבְרָכוּ וּבִקְרָבָם יִקְלְלוּ' דּוֹמָה לְלִשׁוֹן תּוֹכְחַת יִרְמְיָהוּ: בְּפִיו שְׁלוֹם אֶת-רַעְיָהוּ יְדַבֵּר וּבִקְרָבוֹ יִשִּׁים אֲרָבוֹ (יר' ט ז). הַלִּשׁוֹן 'צוּר עֲזִי מַחֲסִי' שֶׁבְּפְסוּק ח בְּמְזֻמּוֹר זֶה דּוֹמָה לְלִשׁוֹן 'בְּצוּר יְרוּם... מַחֲסֵה לִי מִגְּדֹל עוֹ' שֶׁבְּפְסוּקִים ג-ד שֶׁבְּמְזֻמּוֹר הַקּוֹדֵם¹².

מְזֻמּוֹר סג

בְּמְזֻמּוֹר כְּתַבַּת (א) וְשִׁלְשָׁה חֲלֻקִּים: חֲלֻקַּת רֵאשׁוֹן – הַפְּסוּקִים לְקִרְבַּת אֱלֹהִים (ב-1); חֲלֻקַּת שְׁנִי – הַבְּטָחוֹן שֶׁבְּדַבְּקוֹת בְּאֱלֹהִים (ט-10); חֲלֻקַּת שְׁלִישִׁי – קִלְלָה לְרְשָׁעִים (11-א); וְסִיּוּם: בְּרִכָּה לְמַלְכָּךָ וְלְנֹשְׁבְעֵיךָ בְּאֵמֶת, וְקִלְלָה לְדוֹבְרֵי שְׁקֵר (ב).

11 ובעלי האגדה הקשו, שראש הפסוק ילך אדני חסד – סותר את סופו: כי אתה תשלם לאיש כמעשהו (עי' במדרש תהלים ובילקוט המכריזי וברש"י וברד"ק). וקושיה זו מיוסדת על פירושי 'חסד' – לפנים משורת הדין, ואין זו לפי הפשט משמעות 'חסד' במקרא, שענינה: באמנות לברית וקיום מלא של כל החובות שבין אדם לחבירו, או בין אדם לאלהיו, ובין אלהים ליראיו.

12 יש גם לציין את חילופי הגופים בדיבורים שבפסוק זה: תחלה – מדבר אל גפשו; אחר כך – אל הרשעים; אחר כך – על הרשעים בלי לבאר אל מי הוא מדבר; אחר כך – אל גפשו; אחר כך – אל העם הנוכחים בתפילה; ובפסוק האחרון – אל ה'.